

**BOSNA I HERCEGOVINA
MINISTARSTVO CIVILNIH POSLOVA**

**INFORMACIJA O IMPLEMENTACIJI DOKUMENTA „POBOLJŠANJE
KVALITETA I RELEVANTNOSTI STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE U
BOSNI I HERCEGOVINI – NA OSNOVU ZAKLJUČAKA IZ RIGE (2021-2030)“**

Decembar, 2023. godine

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je, na prijedlog Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, u januaru 2021. godine usvojilo dokument strateškog tipa „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini – Na osnovu Zaključaka iz Rige (2021-2030)“ („Službeni glasnik BiH“, broj 15/21). Usvajanjem ovog dokumenta, Bosna i Hercegovina ispunila je jednu od preporuka za oblast obrazovanja i obuke iz Analitičkog izvještaja Evropske komisije kao sastavnog dijela Mišljenja Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, od 29.05.2019. godine.

Ovaj dokument je nastao u sklopu projekta „Povećanje kvalitete i značaja srednjeg stručnog obrazovanja i obuke u okviru Zaključaka iz Rige“, koji je Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine realiziralo u saradnji sa tadašnjim KulturKontakt Austrija, odnosno Austrijskom agencijom za obrazovanje i internacionalizaciju (OeAD). Izradila ga je radna grupa sačinjena od predstavnika Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, nadležnih obrazovnih vlasti, obrazovnih stručnjaka, te predstavnika sektora rada i zapošljavanja, a na osnovu analize postojećeg stanja i planova razvoja stručnog obrazovanja i obuke, sa fokusom na povećanje zapošljivosti polaznika stručnog obrazovanja i obuke.

Cilj dokumenta je puna implementacija Zaključaka iz Rige, što će doprinijeti integraciji stručnog obrazovanja i obuke u tzv. Evropski prostor stručnog obrazovanja i obuke i ubrzati evropski put Bosne i Hercegovine.

Zaključci iz Rige odnose se na pet ciljeva koji čine osnovu plana modernizacije stručnog obrazovanja i obuke, a koje su 2015. godine utvrdili ministri odgovorni za razvoj stručnog obrazovanja i obuke država članica EU, država kandidatkinja za članstvo i država Evropskog ekonomskog prostora (EEA).

To su: podsticanje učenja temeljenog na radu; razvoj mehanizama osiguranja kvalitete; povećanje dostupnosti stručnog obrazovanja i kvalifikacija za sve kroz fleksibilne i prohodne sisteme; dodatno jačanje ključnih kompetencija u stručnim kurikulumima i pružanje efikasne mogućnosti sticanja i razvijanja tih vještina kroz inicijalno i kontinuirano obrazovanje i obuku; osiguranje pristupa i mogućnosti za inicijalni i kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika i mentora kako u stručnim školama, tako i na radnom mjestu.

Upravo na osnovu ovih pet ciljeva članovi radne grupe definirali su prioritete i aktivnosti u dokumentu „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini – Na osnovu Zaključaka iz Rige (2021-2030)“. To su:

1. Promovisati učenje temeljeno na radu/učenje uz rad u svim njegovim oblicima, sa posebnim naglaskom na praksu (naukovanje/šegrtovanje), uključivanje socijalnih partnera, firmi, komora i pružalaca stručnog obrazovanja i obuke, kao i podsticanjem inovacija i preduzetništva.
2. Dalje razviti mehanizme osiguranja kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci u skladu sa preporukom EQAVETA i, kao dio sistema osiguranja kvaliteta, uspostaviti kontinuirane informacije i povratne informacije u sistemima inicijalnog stručnog obrazovanja (I-VET) i kontinuiranog stručnog obrazovanja (C-VET) na temelju ishoda učenja.
3. Povećati dostupnost stručnog obrazovanja i obuke i kvalifikacija za sve putem fleksibilnijih i propusnih sistema, nudeći efikasne i integrisane usluge usmjeravanja i stavljajući na raspolaganje vrednovanje neformalnog i informalnog učenja.

4. Pružiti dodatni podsticaj razvoju ključnih kompetencija u programima stručnog obrazovanja i obuke i ponuditi efikasnije mogućnosti za sticanje ili razvijanje tih vještina kroz inicijalno ili kontinuirano stručno obrazovanje.

5. Uvesti sistematične pristupe i mogućnosti za inicijalno i kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika, trenera i mentora kako u školi, tako i u okruženju na radnom mjestu.

U skladu sa Programom rada za 2023. godinu, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine u obavezi je informirati Vijeće ministara Bosne i Hercegovine o implementaciji dokumenta „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini – Na osnovu Zaključaka iz Rige (2021-2030)“. S tim u vezi, a poštujući ustavne nadležnosti u oblasti obrazovanja i obuke, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine je od nadležnih obrazovnih vlasti, koje su u dokumentu navedene kao glavni nosioci aktivnosti, zatražilo dostavljanje podataka o do sada poduzetim aktivnostima s ciljem implementacije pomenutog dokumenta.

Doprinos izradi ove informacije dala su ministarstva obrazovanja iz sljedećih administrativnih jedinica: Republika Srpska, Kanton Sarajevo, Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Hercegovačko-neretvanski kanton, Brčko distrikt Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojski kanton, Bosansko-podrinjski kanton Goražde, Zapadnohercegovački kanton, Kanton 10 te Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke. Ministarstva obrazovanja iz Tuzlanskog i Srednjobosanskog kantona nisu dostavili tražene podatke.

Cilj 1 - Promovisati učenje temeljeno na radu/učenje uz rad u svim njegovim oblicima, sa posebnim naglaskom na praksu (naukovanje/šegrtovanje), uključivanje socijalnih partnera, firmi, komora i pružalaca stručnog obrazovanja i obuke, kao i podsticanjem inovacija i preduzetništva

Učenje temeljeno na radu, koje odgovara naizmjeničnim šemama učenja u školi i u preduzeću, u kojem poslovni subjekt preuzima obavezu praktične obuke učenika i provjeru postignuća učenika, koje se najčešće zove dualno obrazovanje, u različitim je fazama implementacije u administrativnim jedinicama u Bosni i Hercegovini.

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske u svom odgovoru ističe da su Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik republike Srpske“, broj 41/18, 35/20, 92/20 i 55/23) definisani principi dualnog sistema obrazovanja. Uspostavljeno je institucionalno partnerstvo i saradnja između Ministarstva i predstavnika poslodavaca, s ciljem sprovođenja dualnog sistema obrazovanja i praktične nastave kod poslodavca. Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske ističe da kontinuirano radi na unapređenju kvaliteta praktične nastave, kako u školama, tako i kod poslodavaca. Upisna politika se kreira u skladu sa potrebama tržišta rada i razvojnim politikama Republike Srpske, na bazi procjena potreba na tržištima rada lokalnih zajednica, kao i potrebama za nastavak školovanja na visokoškolskim ustanovama. Evidentan je porast broja poslodavaca zainteresovanih za prijem učenika na praktičnu nastavu, kao i broja učenika koji obavljaju praktičnu nastavu kod poslodavca (praktičnu nastavu pohađa 4.382 učenika kod 1.021 privrednog subjekta, odnosno poduzetnika). Provjeru ispunjenosti uslova za obavljanje praktične nastave kod poslodavca vrši Privredna komora, koja vodi i Registar ugovora o dualnom sistemu obrazovanja i o obavljanju praktične nastave kod poslodavca. Ministarstvo prosvjete i kulture je prilikom izrade Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, kao i Pravilnika o načinu obrazovanja učenika u dualnom sistemu obrazovanja i praktičnoj nastavi kod poslodavca, konsultovalo poslovnu zajednicu, na način da su u izradu navedenih propisa bili uključeni Privredna komora Republike Srpske, Unija poslodavaca Republike Srpske i Znanstveno-preduzetnička komora Republike Srpske. Ministarstvo je u 2023. godini uputilo inicijativu za izmjene Zakona o doprinosima i Zakona o porezu na dohodak. Izmjenama Izmjenama Zakona o doprinosima pobliže se regulišu doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje učenika za vrijeme praktične nastave. Navedena obaveza proističe iz Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju koji propisuje da je učenik za vrijeme praktične nastave obavezno osiguran za slučaj invalidnosti, zbog povrede na radu i profesionalne bolesti. Zakon o porezu na dohodak izmijenjen je na način da su poslodavci oslobođeni plaćanja poreza na dohodak na naknade učenicima na praktičnoj nastavi kod poslodavca, a koje iznose do 50 posto najniže plate u Republici Srpskoj. Navedene izmjene predstavljat će značajno olakšanje, kako privrednim subjektima, tako i školama.

U **Kantonu Sarajevo**, prema navodima **Ministarstva za odgoj i obrazovanje**, reformski procesi u kojem se trenutno nalaze srednje stručne škole, a koji se odnose na uvođenje dualnog sistema obrazovanja, predstavljaju jednu od najznačajnijih reformi u oblasti srednjeg stručnog obrazovanja i obuke od osnivanja Kantona. Donošenjem Zakona o dualnom obrazovanju u ovoj administrativnoj jedinici osnažit će se uloga Privredne komore Kantona Sarajevo, poslovnih subjekata kod kojih će učenici imati priliku da uče u realnom radnom okruženju, a uvođenje mentora prethodno certificiranih za rad sa učenicima će doprinijeti povećanju kvaliteta učenja kroz rad, kao i značajno povećanje broja sati praktične nastave kod poslovnih subjekata. Ključni element jačanja učenja temeljenog na radu je sistemsko osiguranje kvaliteta obrazovnog procesa koji se odvija kod poslovnog subjekta.

Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde izvijestilo je da se izvođenje praktične nastave zasniva na elementima dualnog obrazovanja, te da je izvođenje praktične nastave kod privrednih subjekata povećano, a isto je regulisano kroz Pravilnik o organizovanju i izvođenju praktične nastave u školama srednjeg stručnog obrazovanja i kod poslovnih subjekata.

Prema navodima **Odjeljenja za obrazovanje Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine** za učenje temeljeno na radu, odnosno dualno obrazovanje, treba osigurati finansijsku podršku poslodavcima i učenicima. Trenutno se u ovoj administrativnoj jedinici praktična nastava u srednjim stručnim školama obavlja jednim dijelom u školskim radionicama, a jednim dijelom u radnim prostorijama drugih pravnih subjekata ili kod poslodavaca. Učenici koji se opredijele za zanimanja koja su deficitarna (električar, vozač, instalater, zavarivač-varilac i kuhar) dobijaju mjesečne stipendije.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona realizira kontinuirane aktivnosti na modernizaciji nastavnih planova i programa u skladu sa potrebama tržišta rada, a u saradnji sa predstavnicima privrednih subjekata. Redovno se organiziraju i realiziraju edukacije za nastavnike stručno-teorijske i praktične nastave, a tri stručna savjetnika su obučena za master trenere za obuku mentora praktične nastave koja se izvodi u privrednim subjektima, te je u saradnji sa Privrednom komorom Zeničko-dobojskog kantona realizirano nekoliko obuka za mentore praktične nastave iz privrednih subjekata. Značajnu ulogu u aktivnostima koje imaju za cilj jačanje učenja temeljenog na radu u ovom kantonu ima Privredna komora Zeničko-dobojskog kantona koja je u proteklom periodu održala veći broj sastanaka s obrazovnim institucijama i kompanijama s ciljem promocije učenja temeljenog na radu i uspostavljanja saradnje. Komora je zajedno sa Ministarstvom osnovala Međusektorsku radnu grupu s namjerom unapređenja srednjeg stručnog obrazovanja na području ovog kantona. Rad Međusektorske radne grupe je, prema navodima Ministarstva, rezultirao konkretnim aktivnostima koje su doprinijele unapređenju praktične nastave. Naprimjer, u školskoj 2022/2023 godini je potpisano 905 ugovora za realizaciju praktične nastave u kompanijama Zeničko-dobojskog kantona, a kao primjer dobre prakse navode se i benefiti za kompanije koje primaju učenike na praktičnu nastavu i ferijalnu praksu u smislu dodatnog bodovanja prilikom učešća u javnim pozivima kantonalnih institucija.

Stalna nastojanja **Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona** su, kako navode, usmjerena da se prioritetizira učenje temeljeno na radu, te da što više učenika praktičnu nastavu obavi u stvarnom radnom okruženju. S tim u vezi, donesena su dva pravilnika koja reguliraju izvođenje praktične nastave u školi i kod privrednog subjekta, te pravilnik o ferijalnoj praksi. Predmetnim pravilnicima predviđeno je da se učenicima koji su na praktičnoj nastavi kod privrednog subjekta isplaćuje nagrada za njihov rad, što predstavlja polaznu osnovu za uvođenje elemenata dualnog obrazovanja po uzoru na evropske standarde. Kako bi se osiguralo kvalitetno obavljanje praktične nastave kod privrednih subjekata, Ministarstvo je izradilo program obuke za mentore za čiju realizaciju je zadužena Privredna komora Unsko-sanskog kantona. Tokom 2022. godine obučena su 64 mentora.

Obuke za mentore praktične nastave u preduzećima realiziralo je i **Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Posavskog kantona** uz pomoć Fondacije Helvetas-Moja Budućnost. Uspostavljena je saradnja između koordinatora praktične nastave i mentora u preduzećima, a kako navode iz Ministarstva, preporuke poslodavaca uzimaju se u obzir prilikom kreiranja upisne politike.

Ministarstvo obrazovanja nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona održalo je sastanke sa poslovnim subjektima na kojima su identificirani oblici učenja koji se temelje na radu u preduzećima. U ovom kantonu se u posljednje tri godine povećava broj učenika na praksi u poslovnim subjektima. U školskoj 2021/2022 ih je bilo 122, 2022/2023 130, a školske 2023/2024 170 učenika. Zavod za školstvo Mostar i Pedagoški zavod Mostar realizirali su obuke za mentore praktične nastave u preduzećima, te izdali i vodič, a s ciljem promocije deficitarnih stručnih zanimanja, Ministarstvo je izradilo i na svojoj web stranici objavilo promotivna videa.

TORINSKI PROCES – Pregled politika cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini sa fokusom na učenje temeljeno na radu

Evropska trening fondacija (ETF) je u sklopu Torinskog procesa¹, a na zahtjev Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine i nadležnih obrazovnih vlasti, pokrenula pregled politika cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini s fokusom na učenje temeljeno na radu.

Eksperti ETF-a su u novembru 2023. godine obavili niz intervjua u odabranim administrativnim jedinicima i ustanovili da se nadležni suočavaju s nizom poteškoća kada je u pitanju uspostavljanje efikasnog sistema učenja temeljenog na radu i dualnog obrazovanja. Naime, kompanije nerado primaju učenike na praksu, a škole nisu adekvatno opremljene da osiguraju izvođenje praktične nastave. Nastavnicima često nedostaje stručno usavršavanje, kao i koordinatorima praktične nastave i mentorima u preduzećima. Primjećeno je da je institucionalni okvir nedovoljan za poboljšanje procedura i partnerstva sa privatnim sektorom u učenju temeljenom na radu i obrazovanju odraslih na lokalnom nivou. Iako su u većini administrativnih jedinica uspostavljena tripartitna savjetodavna vijeća², ona se ne sastaju redovno. Početni nalazi ETF-ovog pregleda ukazuju na neslaganja između obrazovnog sektora i poslodavaca u vezi s organizacijom učenja temeljenog na radu, primjetan je nedostatak efektivnije komunikacije između ministarstava obrazovanja i poslodavaca, kao i nedovoljno budžetskih sredstava za učenje temeljeno na radu.

Proces prikupljanja podataka i izrade izvještaja sa preporukama kako unaprijediti sistem učenja temeljenog na radu u Bosni i Hercegovini je u toku i bit će okončan tokom 2024. godine.

Cilj 2 - Dalje razviti mehanizme osiguranja kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci u skladu sa preporukom Evropskog referentnog okvira za osiguranje kvalitete u stručnom obrazovanju i obuci (EQAVET) i, kao dio sistema osiguranja kvaliteta, uspostaviti kontinuirane informacije i povratne informacije u sistemima inicijalnog stručnog obrazovanja (I-VET) i kontinuiranog stručnog obrazovanja (C-VET) na temelju ishoda učenja

Uspostavljanje koherentnog sistema osiguranja kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke u skladu sa preporukama EQAVET-a ključno je za relevantnost i pouzdanost stručnog obrazovanja i obuke za tržište rada i pojedinca, razvoj vještina i kompetencija koje će omogućiti

¹ Torinski proces predstavlja analizu stručnog obrazovanja i obuke zasnovanu na dokazima koju Evropska trening fondacija realizira u odabranim partnerskim zemljama među kojima je i Bosna i Hercegovina.

² Prema Okvirnom zakonu o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini, tripartitna vijeća se osnivaju s ciljem osiguranja veze između srednjeg stručnog obrazovanja i obuke i tržišta rada, na nivou entiteta, kantona i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, a u čiji sastav se uključuju predstavnici poslodavaca, sindikata i nadležnih obrazovnih vlasti.

zapošljavanje i cjeloživotno učenje. Realizacija većine definiranih aktivnosti u cilju 2 dokumenta planirana je za drugi i treći kvartal. Međutim, nadležne obrazovne vlasti, u saradnji sa pedagoškim zavodima i odgojno-obrazovnim ustanovama, kontinuirano rade na osiguranju kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke.

Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde u proteklom periodu donijelo je Pravilnik o standardima kvaliteta rada odgojno-obrazovnih ustanova i Pravilnik o vrednovanju kvaliteta rada osnovnih i srednjih škola sa područja BPK Goražde kojim je uvedena digitalna platforma putem koje će se vršiti navedeno vrednovanje, a isto će se primjenjivati od školske 2023/2024.

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo naglašava da će pružiti podršku školama da osnaže unutarnje kapacitete za realizaciju samovrednovanja, koja se provodi s ciljem unapređenja kvaliteta odgojno-obrazovnog rada. Ministarstvo planira uskladiti pravni okvir kako bi se jasno definisale nadležnosti, uloge i odgovornosti, te usvojili indikatori, načela i postupci za realizaciju eksterne evaluacije rada srednjih škola za stručno obrazovanje i obuku koji su kompatibilni EQAVET-u.

Ministarstvo prosvjete i kulture navodi da su u Republici Srpskoj od školske 2020/2021 u primjeni novi nastavni planovi i programi za ukupno 106 zanimanja u 14 struka, te da se programi stručnog obrazovanja formiraju u skladu sa standardima zanimanja i standardima kvalifikacija. Usklađivanje nastavnih programa/modula u skladu sa standardima zanimanja i potrebama tržišta rada je aktivnost koja je definisana Akcionim planom sprovođenja reformi u oblasti srednjeg obrazovanja i Akcionim planom za sprovođenje Strategije razvoja predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja Republike Srpske za period 2022-2030. Nastavni planovi i programi zasnovani su na ishodima učenja, što ranije nije bio slučaj. Nastavni programi su u skladu sa savremenim didaktičko-metodičkim zahtjevima i dostignućima nauke. Ishodi učenja definisani na ovakav način doprinose dodatnom kvalitetu nastavnih programa.

Prema navodima **Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona** u narednom periodu će se raditi na izradi podzakonskih akata i standardizaciji kvaliteta rada odgojno-obrazovnih ustanova i vrednovanja rada škola.

Nadležne obrazovne vlasti **Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine** i **Zeničko-dobojskog kantona** izvijestile su da se provodi redovan stručno-pedagoški nadzor s ciljem osiguranja kvaliteta odgojno-obrazovnog procesa i rada škola.

Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Posavskog kantona provodi postupak utvrđivanja uslova za rad u srednje stručne škole prilikom primjene novih nastavnih planova i programa, upisa nove struke odnosno zanimanja. Redovno se vrši praćenje pohađanja nastave, napredovanje učenika u znanjima, vještinama i sposobnostima.

U kontekstu jačanja kapaciteta za efikasno osiguranje kvaliteta u školama, **Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona** navodi da je podržalo različite projekte koji su imali za cilj obuku nastavnika, razvijanje standarda za osiguranje kvaliteta, te projekata koji imaju za cilj evaluaciju nastavnog procesa kod eksperimentalnih nastavnih planova i programa. Također, Pedagoški zavod Mostar i Zavod za školstvo Mostar razvili su nastavne planove i programe na temelju ishoda učenja i skladu sa potrebama tržišta rada, te s uključenom poduzetničkom kompetencijom za niz zanimanja kao

što su npr. zavarivač, konobar, kuhar, operater na CNC mašinama, cvječar-vrtlar, tehničar nutricionist, ekonomist-poslovna informatika, ekonomist-digitalni marketing i drugi.

Cilj 3 - Povećati dostupnost stručnog obrazovanja i obuke i kvalifikacija za sve putem fleksibilnijih i propusnih sistema, nudeći efikasne i integrisane usluge usmjeravanja i stavljajući na raspolaganje vrednovanje neformalnog i informalnog učenja

Kako bi se izgradio fleksibilan sistem stručnog obrazovanja i obuke, usklađen sa potrebama tržišta rada i pojedinca, baziran na ishodima učenja, potrebno je razviti efikasne mehanizme za istraživanje potreba tržišta rada, a kako bi se revidirale postojeće i pripremale nove kvalifikacije u skladu sa zahtjevima i potrebama tržišta rada.

S ciljem implementacije trećeg cilja u dokumentu „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini – Na osnovu Zaključaka iz Rige (2021-2030)“ nadležne obrazovne vlasti su uglavnom izvijestile o stalnom i kontinuiranom praćenju potreba tržišta rada, saradnji sa poslodavcima kroz djelovanje tripartitnih savjetodavnih vijeća tamo gdje su ista uspostavljena.

Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Posavskog kantona navodi da je napravljen napredak u saradnji s poslodavcima i da su zanimanja iz područja elektrotehnike i strojarstva upisana u skladu s njihovim potrebama.

Zavod za školstvo Mostar razvio je, prema navodima **Ministarstva obrazovanja nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona**, nastavne planove i programe zasnovane na ishodima učenja s uključenom poduzetničkom kompetencijom za niz zanimanja – stomatološka sestra tehničar, laboratorijski tehničar, farmaceutski tehničar, tekstilni tehničar, agrotehničar, tehničar za mehatronike i drugi. Nadalje, Ministarstvo godišnje prilagođava oko 220 NPP-a za 170 učenika s poteškoćama u razvoju.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona izradilo je novu Metodologiju za razvoj nastavnih planova i programa u srednjem stručnom obrazovanju i obuci po modularnim principima i baziranu na ishodima učenja i ključnim kompetencijama. Kako navode iz ovog ministarstva, kontinuirano se radi i na nastavnim planovima i programima za učenike s poteškoćama u razvoju.

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske osvrnulo se na važnost karijernog vođenja s ciljem jačanja vještina upravljanja karijerom i donošenja odgovornih odluka o profesionalnoj budućnosti učenika. Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju propisano je da škola formira Tim za karijerno vođenje i savjetovanje čiji članovi su predstavnici zaposlenih u školi, te po potrebi i predstavnici jedinica lokalne samouprave, visokoškolskih ustanova, poslodavaca i strukovnih udruženja.

Zakoni o obrazovanju odraslih u Bosni i Hercegovini pružaju pravni osnov za **vrednovanje neformalnog i informalnog učenja**, budući da većina zakona o obrazovanju odraslih propisuje dokazivanje znanja, vještina i kompetencija nezavisno od načina na koji su prethodno stečeni, uz polaganje odgovarajućeg ispita. Međutim, obrazovne vlasti još uvijek nisu razvile odgovarajuće modele koji bi omogućili provedbu tih odredbi, tako da sistem vrednovanja neformalnog i informalnog učenja nije još uvijek uspostavljen.

S tim u vezi, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine će, u saradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima i drugim relevantnim akterima, kroz IPA projekt „Poboljšanje kvaliteta

srednjeg stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini“ izraditi dokument o principima i standardima za priznavanje prethodnog učenja, neformalnog obrazovanja, informalnog učenja i obrazovanja odraslih, u skladu s najboljim praksama EU, a koji će biti pilotiran tokom trogodišnjeg trajanja projekta. Također, bit će organizirane obuke za edukatore, te promotivna kampanja širom Bosne i Hercegovine. Rezultati projektnih aktivnosti poslužit će nadležnim obrazovnim vlastima i vlastima iz oblasti rada i zapošljavanja da razviju efikasne modele vrednovanja neformalnog i informalnog učenja i iste implementiraju. Osnovni preduslov za oblikovanje stvarnog učećeg društva jeste uspostavljanje sistema koji omogućava pojedincima da dokumentiraju ono što su naučili izvan formalnog obrazovnog sistema kako bi to mogli koristiti za dalje obrazovanje i obuku, te unapređenje svoje karijere i profesionalno usavršavanje.

Cilj 4 - Pružiti dodatni podsticaj razvoju ključnih kompetencija u programima stručnog obrazovanja i obuke i ponuditi efikasnije mogućnosti za sticanje ili razvijanje tih vještina kroz inicijalno ili kontinuirano stručno obrazovanje

Ključne kompetencije definisane su Evropskim referentnim okvirom ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, koji je usvojen kao preporuka Parlamenta EU i Savjeta EU (2006/962/EC) 2006. godine, i revidiran Preporukom 2018/C-189/01 2018. godine. EU referentni okvir je identificirao osam ključnih kompetencija, koje su kombinacija znanja, vještina i stavova, neophodnih za obrazovanje pojedinaca u cilju profesionalnog i ličnog razvoja, aktivnog učešća u ekonomiji i društvu, socijalne inkluzije, zapošljivosti i zapošljavanja.

Osam ključnih kompetencija definisanih EU referentnim okvirom su:

1. kompetencija pismenosti;
2. kompetencija višejezičnosti;
3. matematička kompetencija i kompetencija u prirodnim naukama, tehnologiji i inženjerstvu – STEM;
4. digitalna kompetencija;
5. lična i socijalna kompetencija i kompetencija učenja kako učiti;
6. socijalna i građanska kompetencija;
7. poduzetnička kompetencija;
8. kompetencija kulturne svijesti i izražavanja.

Bosna i Hercegovina je ostvarila određeni napredak u integraciji preduzetničke i građanske ključne kompetencije, međutim postoje potrebe za daljnjim unapređenjem s obzirom na brzi tehnološki napredak i svakodnevne promjene u funkcionisanju društva u cjelini.

U periodu od 2020. do 2023. godine od izrađen je „Model za integraciju digitalne i poduzetničke ključne kompetencije u nastavi i učenje u osnovnoj i srednjoj školi“. Dokument sadrži ishode učenja za digitalnu i poduzetničku kompetenciju za ISCED nivoe 1, 2 i 3, koji su razvijani u skladu sa evropskim okvirima za digitalnu i poduzetničku kompetenciju DigComp i EntreComp. Model je namijenjen nastavnicima osnovnih i srednjih škola za izravno korištenje u nastavi i učenju. Također je izrađen i Priručnik za obuku nastavnika za integraciju digitalne i poduzetničke ključne kompetencije u nastavi i učenju.

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo navodi da je pomenuti Model inkorporiran u nastavne planove i programe osnovnih i srednjih škola. Ministarstvo, u saradnji s Institutom za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo, radi na inoviranju

postojećih i donošenju novih nastavnih planova i programa baziranih na ishodima učenja i ključnim kompetencijama u skladu sa potrebama tržišta rada i standardima zanimanja. Inovirani NPP-i omogućavaju učenicima razvoj poduzetničke kompetencije.

U **Zeničko-dobojskom kantonu** organizirane su obuke za nastavnike o ključnim kompetencijama, a ministarstva obrazovanja **Unsko-sanskog** i **Bosansko-podrinjskog kantona** navode da pružaju podsticaj razvoju ključnih kompetencija kroz programe stručnog obrazovanja i obuke, te programe usavršavanja i osposobljavanja.

U **Republici Srpskoj** je posljednjim izmjenama i dopunama Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju uvedena ferijalna praksa s ciljem proširivanja znanja, vještina i iskustava stečenih na praktičnoj nastavi, te formiranja pozitivnog odnosa prema radu, kao i upoznavanja sa stvarnim poslovnim svijetom.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je pokrenulo projekt nabavke informatičke opreme radi razvoja digitalne kompetencije kod učenika, a prednost je data školama uključenim u aktivnosti koje se odnose na kodiranje i korištenje digitalnih tehnologija, kao i na aktivnosti koje se odnose na razvoj poduzetničke kompetencije. Također, prema navodima ovog ministarstva pokrenute su aktivnosti nabavke savremene opreme i nastavnih sredstava za škole radi poticanja savremenih i inovativnih metoda oblika odgojno-obrazovnog rada, a kako bi se povećao nivo funkcionalnih znanja i vještina učenika.

Iz odgovora drugih nadležnih obrazovnih vlasti nije jasno da li su i na koji način ključne kompetencije integrisane u nastavne planove i programe, te se da zaključiti da je ovo proces koji većini tek predstoji. S tim u vezi, u okviru IPA projekta „Poboljšanje kvaliteta srednjeg stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini“ bit će izrađena metodologija za uvođenje svih EU ključnih kompetencija u sistem stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini.

Cilj 5 - Uvesti sistematične pristupe i mogućnosti za inicijalno i kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika, trenera i mentora kako u školi, tako i u okruženju na radnom mjestu

Profesionalni razvoj nastavnika, trenera i mentora ključni su za uspješnu reformu srednjeg stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini. Stalne promjene uvjetovane brzim tehnološkim razvojem zahtijevaju od nastavnika kontinuirano učenje i usavršavanje. Profesionalni razvoj nastavnika uvelike ovisi od uređenosti i funkcionalnosti obrazovnog sistema u cjelini.

Nadležne obrazovne vlasti u svojim odgovorima su naglasile da u saradnji sa pedagoškim zavodima kontinuirano organiziraju obuke za nastavnike, trenere i mentore. **Unsko-sanski kanton i Bosansko-podrinjski kanton Goražde** će u narednom periodu izraditi katalog obaveznih obuka za nastavno i nenastavno osoblje.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju u Republici Srpskoj („Službeni glasnik RS“, broj 55/23) propisana su područja rada nastavnika, pedagoga, psihologa, koordinatora praktične nastave, socijalnog radnika, bibliotekara i defektologa, odnosno specijalnog edukatora – rehabilitatora, kao i donošenje Programa obuka i usavršavanja za period od četiri godine na osnovu utvrđenih područja rada. S ciljem uspostavljanja standarda rada nastavnika i stručnih saradnika u srednjoj školi i unapređenje kvaliteta obrazovno-vaspitnog procesa u 2023. godini je donesen Pravilnik o standardima rada nastavnika i stručnih saradnika u srednjoj školi kojim se propisuju standardi rada nastavnika i stručnih saradnika u

srednjoj školi, kao i grupe njihovih poslova, područja rada i ključni poslovi i kompetencije, navodi **Ministarstvo prosvjete i kulture**.

Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo izradio je Katalog stručnih tema za odgajatelje, nastavnike, stručne saradnike, direktore i pomoćnike direktora. Koncept koji je ponuđen podrazumijeva podjelu procesa stručnog usavršavanja po sljedećim oblastima:

- Oblast A: Opće globalne teme;
- Oblast B: Metodičke i stručne teme;
- Oblast C: Stručna usavršavanja radioničkog tipa;
- Oblast D: Individualna stručna usavršavanja;
- Oblast E: Kolektivna stručna usavršavanja na nastavničkom vijeću;
- Oblast F: Konferencije o obrazovanju u svijetu.

Prema navodima Ministarstva odgoja i obrazovanja Kantona Sarajevo, očekuje se da će ovaj katalog biti dobar osnov za organiziranje i realiziranje kolektivnih, ali i individualnih stručnih usavršavanja za zaposlene u odgojno-obrazovnim ustanovama u Kantonu Sarajevo.

Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Posavskog kantona redovno vrši analizu profesionalnog razvoja nastavnika i mentora, te u skladu s tim organizira edukacije.

S ciljem unapređenja profesionalnog razvoja nastavnika, početkom 2023. godine uspješno je okončan trogodišnji projekt „Obrazovanje za zapošljavanje“, financiran iz EU fondova, a koji je imao za cilj razvijanje i jačanje ljudskih resursa u obrazovnom sektoru u skladu sa potrebama tržišta rada u Bosni i Hercegovini.

Među najznačajnijim rezultatima i postignućima ovog projekta su razvijeni nacrti nastavnih planova i programa za oko 100 studijskih programa u okviru 10 odabranih studija na osam javnih univerziteta u Bosni i Hercegovini, a sve u skladu sa aktuelnim svjetskim dešavanjima i trendovima u oblasti obrazovanja.

Nacrti su razvijeni u sklopu obuke pod nazivom „Implementacija standarda zanimanja/kvalifikacija nastavnika u studijske programe nastavničkog smjera“, koju je uspješno završilo 65 univerzitetskih nastavnika. Krajnji cilj obuke bio je da prisutni univerzitetski nastavnici steknu saznanja i vještine koje bi im omogućile da samostalno razvijaju studijske programe bazirane na ishodima učenja koji se referiraju na određeni standard zanimanja/kvalifikacije³ nastavnika.

U kontekstu realizacije aktivnosti s ciljem provođenja pet prioriteta iz dokumenta „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini – Na osnovu Zaključaka iz Rige (2021-2030)“, **Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Kantona 10 i Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačkog kantona** naveli su da se „aktivno radilo na planiranju i pripremama za implementaciju prioriteta i mjera definiranih navedenim dokumentom kako bi zajedno sa svim zainteresiranim stranama izradili radni materijal Zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci kojim bi se stvorile zakonske osnove za implementaciju“.

³ Standard zanimanja sadrži kompetencije ključne za bavljenje određenom profesijom, a standard kvalifikacije ključne ishode učenja koje mora sadržavati svaki program koji vodi do te kvalifikacije.

AKTIVNOSTI MINISTARSTVA CIVILNIH POSLOVA BOSNE I HERCEGOVINE

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine je u proteklom periodu koordiniralo izradu projektnog zadatka u okviru Instrumenta pretprijetne pomoći (IPA) 2019. Cilj projekta je unapređenje kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke s fokusom na implementaciju dokumenta „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini – Na temelju Zaključaka iz Rige (2021-2030)“ i Deklaraciju iz Osnabruckea⁴. Planirano je da se uradi revizija dokumenta i izrada akcionog plana, što bi trebalo doprinijeti njegovoj efikasnijoj implementaciji. Također, planirano je da se izrade i pilotiraju modeli vrednovanja neformalnog i informalnog učenja, te unapređenje digitalnih i poduzetničkih vještina u obrazovnim sistemima u Bosni i Hercegovini.

Austrijska agencija za obrazovanje i internacionalizaciju (OeAD), Švicarska ambasada u Bosni i Hercegovini i Njemačka agencija za međunarodnu saradnju (GIZ) u saradnji s Ministarstvom civilnih poslova Bosne i Hercegovine organiziraju godišnju konferenciju s fokusom na stručno obrazovanje i obuku.

Konferencije imaju za cilj nastavak dijaloga o prioritetima za razvoj kvaliteta i relevantnosti sistema stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini, dogovorenim usvajanjem strateškog dokumenta „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini – Na osnovu Zaključaka iz Rige (2021-2030)“. Konferencija je svojevrsna platforma za veliki broj učesnika iz obrazovnog i sektora rada i zapošljavanja, poslovnog svijeta i nevladinog sektora da razmijene iskustva o definisanim ključnim prioritetima iz strateškog dokumenta, ostvarenim rezultatima i eventualnim poteškoćama u implementaciji kroz diskusiju i razmjenu znanja sa međunarodnim stručnjacima.

Konferencija održana u novembru 2023. godine bila je posvećena digitalnim vještinama i digitalizaciji u stručnom obrazovanju i obuci. Rad konferencije bio je usmjeren prema otkrivanju postojećih praksi u digitalizaciji, razmjeni dobrih iskustava i značaju digitalizacije u privatnom sektoru. Također, učesnici su kroz diskusiju u radnim grupama identificirali načine kako iskoristiti digitalizaciju u reformske procese u stručnom obrazovanju i obuci s fokusom na pet prioriteta oblasti strateškog dokumenta „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini – Na osnovu zaključaka iz Rige (2021-2030)“.

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine je, u saradnji sa Evropskom trening fondacijom (ETF), u 2022. godini, organiziralo četverodnevnu online edukaciju o osiguranju kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci s fokusom na Evropski referentni okvir za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci (EQAVET). Učesnici edukacije su bili predstavnici ministarstava obrazovanja u Bosni i Hercegovini i Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine.

⁴ Deklaracija iz Osnabruckea je petogodišnja strategija Evropske unije za stručno obrazovanje i obuku usvojena u novembru 2020. godine. Deklaracija ima četiri opća cilja:

- otpornost i izvrsnost kroz kvalitetno, inkluzivno i fleksibilno stručno obrazovanje i obuku;
- uspostava kulture cjeloživotnog učenja;
- promocija održivosti kroz zelenu tranziciju u stručnom obrazovanju i obuci;
- evropsko područje obrazovanja i obuke te međunarodna dimenzija stručnog obrazovanja i obuke.